

Helena Nyblom - konvertiten och sagoberätterskan

Av Elisabeth Stenborg, universitetslektor i litteraturvetenskap

[Länk till presentation av Elisabeth Stenborg](#)

Helene Roed föddes den 7 december 1843 i Köpenhamn. Hennes far var målare, en känd sådan, Jörgen Roed, professor vid Konstakademien i Köpenhamn. Modern Emelie var dotter till en operasångare och hade italienskt påbrå. Modern hyste en stor förkärlek för antikens konst och litteratur, särskilt den grekiska antiken. De grekiska tragedierna var för henne en naturlig referensram. "Tror du att Antigone tänkte så?" kunde hon t.ex. fråga som en naturlig sak, och det hände att hon smet undan från tråkiga gäster och lade sig på sin säng och läste dramer av Sofokles. Hon var samtidigt en hårt disciplinerad människa och genomförde t.ex. oklanderligt alla hushållsplikter trots att hon varken var road av hushåll eller hade särskild fallenhet för det. Det mönster som hon lämnade åt sin dotter var en djup kristen fromhet fast utan konventionella inslag, en mycket sträng uppfattning om rätt och orätt, ett drag av hårdhet för att inte säga kyla, ett stoiskt mod att uthärda smärta utan att klaga. Dotterns temperament var dock inte så lätt att disciplinera.

Fadern betydde mycket för sin dotter på det estetiska planet. Han satte plikt känslan främst, moraliskt sett, men när det gällde målning så värderade han inlevelse högre än romantisk fantasi. Hans ideal var det klassiska. Han hade studerat fem år i Italien och hade djupa intryck därifrån. Samtidigt var han naturälskare. Han hade säker och sober smak när det gällde heminredning, och det Roelska hemmet skilde sig från den tidens överlastade heminteriörer. Naturlighet i alla sammanhang var hans ledstjärna. Helena Nyblom kunde senare beskriva barndomshemmet så, att det hade en grekisk prägel: fadern representerade Aten och modern Sparta.

Barnen uppfostrades på sätt och vis strängt när det gällde moraliska principer men hade samtidigt en ovanlig frihet och fick redan från 7-årsålderna företa strövtåg i omgivningarna på egen hand. Hyfs och stil var självklara krav men föräldrarna var fria från borgerlig konvens. Grundtvigianismen var förhärskande i Danmark på den här tiden. Helena Nyblom tyckte från början illa om "det gemytligt familjära sätt, varpå de behandlade de högsta ting" och stöttes bort av "den omotiverade glädje de visade vid alla tillfällen". Det gjorde ett småborgerligt intryck på henne.

Familjens umgänge var stort och omfattade både högborgerliga, vetenskapliga och konstnärliga kretsar. Enkla tillställningar i fråga om mat och dryck men påkostade när det gällde underhållning: tablåer, dans och musikunderhållning. Den mycket unga flickan Helena "avskydde gossar, som jag snarare betraktade som ett slags vilda djur än som människor", vilket dock inte hindrade att hon hade pojkar som lekkamrater och gärna slogs med dem.

Som tonårig och vacker flicka hade hon roligt på balerna men blev kolossalt förnärad om någon friade till henne. Hon såg det som ett försök att inskränka hennes gyllene frihet. I sina memoarer *Mina Levnadsminnen* skildrar hon den tidens sällskapsliv med en målares skarpa blick, även om hon inte själv målade. Det var i stället musiken som blev hennes konststart. Hon började tidigt spela piano: Bach, Beethoven, Chopin. Hon tog också danslektioner för en balettmästare och privatlektioner i tyska och franska. Vanlig skola gick hon i bara ett par år, sedan blev det privatläsning, vilket ju var det normala för familjeflickor på den tiden. Litteratur fanns det gott om i hemmet och Shakespeare blev en stor upplevelse i 15-årsåldern (särskilt *Köpmannen i Venedig*) och litet senare Homeros, Goethe, Cervantes och den danske författaren Ingemann, som skrev historiska romaner.

Fadern gillade dock inte romanläsning men förbjöd ändå inte sin dotter att läsa, men hon skulle få en riksdaler för varje roman som hon lät bli att läsa!

Somrarna tillbringades på landet, oftast hos morbrodern August Kruse på Samsö. Han lärde henne att leva med växter och djur och med hela naturen och hans gestalt skymtar ofta i hennes berättelser.

Helena Roed växte alltså upp i en mycket kultiverad miljö, i kontakt med målare, skulptörer och musiker. Man gick ofta på konserter och teatrar och diskuterade vad man sett och hört. Åren 1861–62 företog hon sin första utlandsresa. Hon reste tillsammans med fadern genom Holland och Belgien över London och Paris till Rom, som var ett självklart mål. Resan avslutades i Florens, där det fanns en skandinavisk koloni av konstnärer, författare och musiker. Där dök också en ung svensk vetenskapsman upp, Carl Rupert Nyblom, docent i estetik i Uppsala. Han hade fått ett stipendium för att studera antikens konst men han var också mycket musikalisk, sjöng bra och komponerade också någon gång ibland. Så reste far och dotter hem. Inga ord hade sagts om förälskelse, inga brev skrevs, men i maj 1863 kom docenten Nyblom till Köpenhamn och friade. Föräldrarna gav sitt tillstånd och bröllopet ägde rum i september 1864.

Med ångbåt kom de nygifta till Uppsala i slutet av september 1864 och bosatte sig på Östra Ågatan 65, högst upp i en våning med frontespis. Huset kom snart att kallas Vershuset, eftersom paret Nybloms våning blev en samlingspunkt för många poeter. Pappa, professor Roed, hade ombesörjt inredningen i våningen. Inga murriga tapeter eller atenienser där inte utan väggar strukna i turkos färg och behängda med samtida konstnärers verk. Helena Nyblom förälskade sig i utsikten över slätten och de lummiga omgivningarna mellan Fyris och slottet. På slottet fann hon f.ö. sina närmaste vänner i Uppsala. Landshövding vid den här tiden var Adolf Hamilton, gift med Agnes Geijer, dotter till Erik Gustaf Geijer. Deras barn Anna och Hugo skulle komma att betyda mycket för Helena Nyblom. Agnes Hamilton blev en moderlig vän och ett stöd under många år. På slottet idkades ett flitigt och mycket kulturellt sällskapsliv med mycket musik Agnes Hamilton och Carl Rupert Nyblom sjöng gärna tillsammans, och Helena skriver i sina *Levnadsminnen* att: "båda rösterna voro sällsynt sympatiska. De påminde om altvioliner, fylliga, mjuka och skönt klingande." Slottet och sällskapslivet där blev en oas för Helena Nyblom, som annars fann Uppsala - i jämförelse med Köpenhamn - småborgerligt, grått och konventionellt. Sällskapslivet var "gräsligt, gräsligt, övermåttan gräsligt" med sin uppdelning i herr- och damsida, sitt kallprat och sina stränga formella regler. "De olika professorsfruarna /.../ skulle ha lidit en blodig orätt, om de inte hade fått sitt te i samma ordning som deras män hade blivit utnämnda till professorer." Herrarna satt för sig, spelade kort och drack kopiösa mängder punsch, och Helena Nyblom hade svårt att lära sig konsten: "att ha ledsamt med värdighet och göra det ledsamt för alla andra". Ganska snart hade hon fått nog och drog sig undan det akademiska sällskapslivet med risk, som hon själv insåg, för att bli betraktad som högfärdig. "Men saken var blott den att jag alltid har tyckt och fortfarande tycker, att en fest skall vara ett nöje ... och inte det mest nedslående och ansträngande av allt."

I sitt eget hem utövade hon ett värdinneskap av helt annan sort. Barnen fick vara med i stor utsträckning, när det kom gäster. De var många och livliga men föräldrarna var vana vid att alltid ha dem omkring sig. Pappa Carl Rupert kunde t.o.m. ha den minste i knät, medan han skrev på en föreläsning. Ett vittnesbörd kommer från Olof Rabenius som skriver att fru Helena "framstod som en vildfågel, som en exotisk blomma i den blekt idylliska Uppsalamiljön. Lika temperamentsfull som uppriktig sade hon sina medmänniskor beska sanningar rent ut och avfyrade sitt hjärtas meningar - och de voro gemenligen både originella och paradoxala - som pistolskott i deras ansikten." Marika Stiernstedt skriver åtskilliga år senare i *Mitt och de Mina* att stadens enda utpost i Stockholm fanns hos Nybloms, som ansågs "angenäma men något egendomliga". Där serverades t.ex. inte kaffe och kakor utan vin och druvor. Dottern Ellen har bevarat en minnesbild av sin mor vid tiden för jubelfesten 1877: "Jag minns hur hon stod i tamburen, då hon skulle gå; mycket rak och smärt, vacker som en antik staty, stolt, litet överlägsen och förnämt oåtkomlig. En dominerande företeelse med en stor förmåga att fångla och behärska, och som samtidigt

liksom höll sitt innersta jag på avstånd från alla." Där finns uppenbarligen en motsägelse i hennes karaktär och beteende: å ena sidan kunde hon vara generös, väcka beundran och vänskap, å andra sidan bröt hon av mot det vanliga, det riktiga och godtagbara och kunde å det gruvligaste chockera den borgerliga samtiden. Hon tycks inte ha varit så värst flexibel utan tidigt utformat sin egen livsstil och förblivit den trogen. Det förefaller inte som om hon någonsin känt sig nedtryckt av att vara kvinna i en mansdominerad miljö. Makarna Nyblom betraktade varandra självfallet som jämlikar och var också konstruktiva kritiker åt varandra när det gällde det litterära. Men det var hon och inte han som var centrum i umgängeskretsen. Carl Rupert Nyblom kunde känna sig ensam och bortglömd, när hans hustru var bortrest och han då inte fann sig vara så eftersökt i sällskapslivet. Ellen Lundberg-Nyblom skriver om sin mor: "Min mor var vacker, ung, rikt begåvad, sprudlande av livslust och kvickhet, full av oemotståndlig charm. Hon var van att delta i männens debatter, och det föll sig helt naturligt att de lyssnade till henne."

Uppsala vid den här tiden utvecklade framför allt ett intensivt musikliv. Gluntsång och serenader florerade. Carl Rupert Nyblom hade varit med och grundat OD. Helena själv spelade dagligen Bachs fugor och preludier och hela familjen sjöng. Men också mycket högläsning förekom i den nyblomska familjen. Shakespeare var en husgud - Carl Rupert Nyblom hade översatt hans sonetter - och andra författare som lästes var exempelvis Holberg, Thackeray, Mark Twain - också översatt av Nyblom - Björnson och Runeberg. Studentspexen var också omtyckta.

Några ord måste också sägas om Namnlösa Sällskapet (NS), som också kunde uttydas Nio Signaturer. Medlemmarna eftersträvade en sorts idealiserad realism, inspirerad av naturen och dess skönhet men utan deklamatoriskt raffineman. Man hyllade en odogmatisk kristendom, färgad av platonism och trodde på det goda och meningsfulla i tillvaron. Paret Nyblom blev medlemmar i denna krets, som ofta samlades i det nyblomska hemmet. Enligt hennes *Levnadsminnen* var sammankomsterna oftast mycket muntra med en del barnsliga upptåg som kalkåkning på vintern. Poesiuppläsningar ingick i dagordningen. Helena Nyblom hade själv börjat skriva lyrik redan 1866 och skriver drastiskt till sin mor att hon ibland kan gripas av en "sannskyldig diarré att ge vers ifrån mig". Andra som hörde till Namnlösa Sällskapet var Pontus Wikner, Carl Snoilsky och Carl David af Wirsén. Roligast hade Helena Nyblom med Pelle Ödman. "Han var ett slående bevis på, att fromhet trives allra bäst i sällskap med ett glatt och älskvärt sinne", skriver hon. "Glad" och "allvarsam" i förening är egenskaper som hon värdesätter högt. Ödman rekommenderade henne också att läsa Robertson's predikningar. Robertson var en anglikansk teolog, mycket läst vid denna tid. Helena skriver om honom att han under många år var hennes tröst och hjälp. "Det var äntligen en gång ord och inga visor, tankarna uttryckta på ett personligt, kraftigt sätt, och därtill med praktisk läggning. Robertson var den förste som lät mig se hela skönheten och makten i den kristna religionen."

På nyåret 1867 blev Carl Rupert Nyblom 35 år gammal utnämnd till professor i estetik, litteratur- och konsthistoria, men utnämningen hade föregåtts av år med hårt arbete för specimering och för att klara ekonomin. Nyblom drogs med stora studieskulder och hade hela livet en usel ekonomi, som tvang honom att också skriva för brödfödan. Självklart hindrades hans forskning av detta. Som lärare var han emellertid ytterst uppskattad med en livfull talekonst. Helena Nyblom kände sig aldrig hemma i den akademiska världen. Det var bland konstnärer, musiker och författare som hon trivdes, och det nyblomska hemmet förblev en uppskattad samlingsplats för kultureliten. Oscar II:s söner tillbringade några terminer i Uppsala och lärde känna svenskt familjeliv hemma hos Nybloms. De följde professor Nybloms föreläsningar. Särskilt prins Eugen blev som barn i huset. Uppsala i slutet av seklet var en plats för många festligheter: promotionsfester, järnvägsinvigning, universitetets fyrahundraårsjubileum, invigningen av det nya universitetshuset, skandinaviska studentmöten och allehanda kongresser.

Den första tidens förälskelse och lycka vek för ekonomiska bekymmer. Helena Nyblom kände sig försummad, eftersom hennes man ständigt måste arbeta och inte hade mycket tid över för henne. Hon hade också, som framgått ovan, svårt för att finna sig till rätta i

Uppsalaklimatet, både det fysiska med långa, kalla vintrar och det psykiska med stelhet och konvenans. Hon längtade söderut. Bägge makarna hade ett häftigt temperament och det kunde resultera i häftiga meningsutbyten, exempelvis om estetiska frågor. Hon beskriver ett sådant gräl i sina *Levnadsminnen*: "Jag grälade vilt med min man, när han ville övertyga mig om det djupt poetiska i Malmströms diktning, och han avfärdade mig med att säga att jag 'inte begrep det, eftersom jag inte kände de latinska poeterna'. Efter en häftig ordstrid om detta tema vandrade jag en dag ut på Uppsala gårde och satte mig på en av dikeskanterna i känslan av att vara mycket ensam och oförstådd."

När makarna är skilda åt, skriver de dagligen brev till varandra. Hennes brev är dock tyvärr inte bevarade. Hans brev är oftast glödande kärleksbrev, och han ber henne ibland förlåta honom och inte stöta bort honom om han skulle "bli arg igen". Bägge tycks börja vantrivas i Uppsala och Carl Rupert Nyblom funderar på att söka en professur i Göteborg, eftersom det kulturella klimatet kanske skulle vara öppnare där. Helena Nyblom hade också lätt att känna sig övergiven, när hennes man var ute på fester i Uppsala, med exempelvis OD. Särskilt upprördes hon över att herrarna satt långt in på nätterna och drack punsch på Flustret. I sina memoarer skriver hon om detta: "Herrarna hade alltid haft mycket roligt, oändligt mycket att tala och diskutera och disputera om. Jag hade inte alls roligt, och jag hatade Flustret." Där finns alltså en viss bitterhet latent, inte minst över att mannen reste på en nöjestrupp just när hon skulle föda det femte barnet.

Barnen, ja. Hon födde fem barn på sex år och sedan föddes ytterligare två, den siste 1874. Det äldsta barnet, en son, dog endast ett halvt år gammal på själva juldagen. Sorgen var överväldigande men de båda makarna stöttade varandra och fann också tröst i religionen. Agnes Hamilton och hela familjen på slottet var också ett stöd. Båda föräldrarna deltog livligt i barnens skötsel och utveckling, och förhållandet mellan föräldrar och barn tycks ha varit harmoniskt och trevligt. De ekonomiska bekymren förstärktes emellertid med den växande familjen och båda föräldrarna måste ägna sig åt brödskrivande. Helena Nyblom hoppades, skriver hon, att hennes gossar (det föddes bara en flicka) skulle ägna sig åt något praktiskt hantverksyrke och förtjäna pengar på det och få en bekymmersfri tillvaro. Så blev det dock inte. Alla barnen kom att ägna sig åt konstnärliga yrken med ty åtföljande trasslig ekonomi.

I den jäsande kvinnoaksdebatten, inte minst efter *Et dukkehjem* 1879 intog Helena Nyblom en egen ståndpunkt. Hon vägrade att se hemmet som ett fängelse och husmoderns uppgift som ett slaveri. Tvärtom var hon road av hushållsarbete och anser det vara "ett välsignat embete" att skapa ett hem och lätta och försköna tillvaron för andra. Hon skriver att hon inte skulle vilja vara skald till professionen och sitta och vänta på inspiration. Diktningen måste komma direkt ur livserfarenheten, och "många diktare skulle utan tvifvel behålla kraften och skapelseförmågan mycket längre, om de vore tvungna att först bädda sin säng och köpa sin frukost och för resten besvara sig ett par timmar af dagen med att tjäna sina medmänniskor." För den gifta kvinna måste familjen alltid komma i främsta rummet hävdar hon i en senare uppsats, "Kvinnans kallelse", publicerad i *Idun* 1896. Om något annat, konstnärskap eller studier, kommer i främsta rummet, så bör hon låta bli att gifta sig. "Gifta sig bör man å andra sidan göra blott när man icke kan låta bli, dvs när kärleken tvingar en därtill. Alla andra motiv för äktenskap äro /...../ fördömliga och ett stort bedrägeri." Så långt stämmer hennes åsikter med radikalernas på åttitalet, men sedan hävdar hon att för de kvinnor som väl har gift sig gäller det att "förbli goda hustrur och uppoffrande mödrar, till och med om de skulle upptäcka - hvilket säkert de flesta göra - att äktenskapet icke realiserar kärlekens idé. Då får man inte sträcka vapen och taga till flykten."

Hon var alltså en plikttrogen och flitig husmor med ett stort och tungrott hushåll. Vattenledning fanns inte i huset utan allt vatten måste hämtas från Slottskällan på andra sidan Fyris av de två tjänsteflickorna. Hon sydde själv alla barnens kläder på en handdriven symaskin. Broderi och pianospelning var hennes hobby. Vården av sjuka låg henne också varmt om hjärtat. De sex barnen var ofta sjuka, inte minst den enda dottern Ellen, som hade svaga lungor. Vid ett tillfälle, senhösten 1880, låg alla sex barnen i mässling. Helena

Nyblom stängde in sig i karantän i flera veckor med barnen, och förutom sjukvård så ägnade man sig då åt musik, lek och sagor. En kväll lekte barnen Stockholms blodbad med pappersdockor. Tioåringen deklamerade: "Sveriges ärkebiskop! Vi halshugga dig med vördnad och tacksamhet!" Professorn var inte hemma under denna mässlingsperiod och det tyckte hans hustru bara var bra, "eftersom herrar inte alls passa vid ett sjukläger - utom naturligtvis doktorer och övade sjukskötare".

1878 flyttade familjen från Östra Ågatan till Geijersgården. Den blivande överbibliotekarien Claes Annerstedt och ett par studenter kom då också att ingå i hushållet. Det som glädde Helena Nyblom mest i samband med flytten var att man nu fick en stor trädgård. Hon älskade blommor och denna trädgård blev för henne ett slags paradys. De sex åren i Geijersgården var de år som hon helst mindes från sin tid i Uppsala.

Hur är det då med författarskapet? Hon hade redan länge diktat "visor" som hon kallade dem men också skrivit noveller. De publicerades först i *Ny Illustrerad Tidskrift* men kom sedan ut i fyra band: *Noveller af H 1875 - 81*. De här novellerna satta hon inte själv särskilt högt. De var mest tillkomna för att det behövdes pengar till hushållet. Hon skrev dem på danska och hennes man översatte dem till svenska. Mestadels är det rätt schablonartade historier. Peripetien är ofta en häftig febersjukdom, t.ex. lunginflammation, och den leder antingen till förlovning eller till döden! Flickan i huvudrollen är ofta enda dotter till en änklings, som antingen är blid och kärleksfull eller hårdhärtat och trist, men flickan är hur som helst lika undergiven och lydig.

"Visorna" fäste Helena Nyblom själv större vikt vid. Hon var musikalisk och rim och rytm föll sig lekande lätt för henne, lättare än prosa. Många av hennes dikter är också tonsatta, av Emil Sjögren, Peterson-Berger m.fl.. Mognadsprocessen för dikterna var dock ofta lång. Den första diktsamlingen, skriven på danska, kom ut 1881 men uppmärksammades just inte alls i Danmark. Hon blev mycket ledsen över det och var över huvud taget mycket känslig för kritik. I Sverige prisade kritikerna dikterna, t.ex. Snoilsky. De flesta dikterna speglar upplevelser av årstiderna men där finns också spirituella tillfällighetsdikter och romantiska ballader. Hon visar sig ha en säker formkänsla, starka känslor och bestämda åsikter.

Helena Nyblom tycks av allt att döma ibland ha klagat över sömnlöshet, klenhet och depression och börjat grubbla över Guds allmakt. Agnes Hamilton svarar i brev att "Du är blott tviflande i teori, i praktik är du hans älskande barn, som söker vara lydig honom i ditt kall, fast din artistnatur längtar, trängtar och knotar litet smått ibland. /---/ Låt ej längtan växa alltför stor, älskade Helena! Den får ej bli så stor, att den skymmer hvad du hari verkligheten!" Längtan gällde främst Italien som skönhetsens hemort på jorden. Hösten 1877 fick Carl Rupert Nyblom ett stipendium för en Italienresa och Helena Nyblom i samma veva ett kontrakt för resebrev till *Ny Illustrerad Tidning*. Agnes Hamilton erbjöd sig generöst att ta hand om alla sex barnen, plus barnjungfru, på slottet, och så avreste paret Nyblom vid höstterminens början 1877 till Italien, strax efter universitetets jubelfest. Italienresan finns beskriven i tryckta resebrev och bekräftar Helena Nybloms kärlek till Italien och allt italienskt med undantag för Michelangelo. Hon fann hans figurer "onaturliga" med för långa halsar och "uppsvällda muskler". Samma antipati för det svulstiga fann hon hos Wagner och på det litterära området hos Ibsen. Stefansdomen i Wien fann hon "lika mörk, förvirrad och oskön som allt gotiskt maschverk, hvilket jag alltsammans önskar åt fanders".

"Året 82 har för mig varit det svåraste år jag har lefvat, emedan jag vaknat. Jag har gått och drömt så mycket gott och stort om människor, och eftersom jag, liksom du gudskelov! hatar och föraktar förtal, så har jag aldrig rätt vetat, hur jag själv tilltygas. Mina mycket goda vänner ha underrättat mig därom", skriver hon i ett upprört brev till vännen Anna Hamilton-Geete. Tydligt är att Helena Nyblom utsatts för skvaller, förtal och kritik för diverse ting: att säga sina meningar alltför tydligt, vilket inte passar sig för en dam, att umgås fritt i diskussioner med män, att överge man och barn och resa in till Stockholm på konsert eller teater m.m. Det blev en chock för henne att plötsligt förstå, att man kunde vara vänlig mot henne men sedan förtala henne bakom ryggen. Samtidigt inträffade en

brytning med hennes gode vän Hugo Hamilton, son till landshövdingeparet på slottet. Han och Helena Nyblom hade alltid trivts bra ihop och haft mycket intellektuellt utbyte av varandra, inte minst i satiriskt kritiska kommentarer till Carl David af Wirséns dikter. Hugo Hamilton hade också ibland djupa depressioner, som Helena Nyblom hjälpte honom ut ur. Å andra sidan respekterade och vördade Hugo Hamilton den äldre vännen Helena, något som hon uppskattade så mycket mer just då, när hon hade det som svårast i sitt äktenskap med sin mans "otyglade, kokende, vilde natur" som hon skrev i brev till Anna Hamilton-Geete, Hugos syster. Helena Nyblom och Hugo Hamilton kom att betyda alltmer för varandra, men uppenbarligen var Carl Rupert Nyblom aldrig svartsjuk. Tvärtom, han uppskattade också Hugo Hamilton. Denne förlovade sig 1880 och Helena Nyblom och fästmän blev genast goda vänner. Ingenting skulle förändras i hennes och Hugos relation. Helena saknade dock hans täta besök. Men på en tågresa från Stockholm till Uppsala råkade de i häftigt gräl. Fler gräl följde och fastän de formellt försonades och Helena Nyblom bett hela familjen Hamilton om förlåtelse för sina utfall mot Hugo, så var den forna förtroligheten borta. Många år senare i samband med sin konversion 1895 skriver hon ett öppenhjärtigt brev till Hugo Hamilton och tar på sig hela skulden för brytningen mellan dem. "Jag kan kanske tycka att du var ganska hård mot mig, men vad skulle du ta dig till med en människa som uppförde sig så fånigt och tarvligt och orätt som jag då gjorde?! Den omständigheten att jag brydde mig mer om dig än jag hade rätt till, lägger ju ännu mer sten på min syndabörda. Jag ångrar av hela mitt hjärta all sorg jag genom detta mitt själviska uppförande har gjort dig och de dina." Hugo Hamilton svarade att han ingenting hade att förlåta och att han var tacksam att hon lyft bort de bittra minnen som hängt över honom de senaste femton åren.

Helena Nyblom var i stort sett i opposition mot det radikala 1880-talet. Hon delar inte framstegsoptimismen. Mänskligheten blir inte bättre, tvärtom. Hon avskyr litteraturens brist på fantasi och avskyr "skomakarrealismen" och tendensdiktningen. Ibsen och Anne Charlotte Edgren-Leffler var särskilt föremål för hennes kritiska utfall. Helena Nyblom och Ellen Key blev bekanta vintern 1882 och snart nära vänner. Ellen Key bodde i Stockholm, och Helena Nyblom reste ibland dit, dock inte så ofta. Tågresan tog tre och en halv timme, och familjen Nyblom hade ont om pengar. Däremot växlade de många och långa brev med varandra. Ellen Key hade recenserat Helena Nybloms *Digte* mycket berömmande och ansett att frihetsbehovet framstod som det väsentligaste i dessa dikter. Helena Nyblom kände sig förstörd och kompenserad för den oförstående danska kritiken som betecknat hennes dikter som "fruntimmershantverk". Dock har de båda vännerna förstås olika uppfattning om det svenska 80-talet. "Det är synd om alla människor" skriver Helena Nyblom i ett brev, 20 år före Strindberg i *Ett drömspel*. Strindberg nämner Helena Nyblom sällan i breven. Hon uppskattar honom för hans språk och anser att hans kvinnofientlighet bottnar i manshatet hos feminister som Alfhild Agrell och fru Edgren. Däremot tycker hon inte om hans författarskap från början av 1890-talet. "Läs inte sådana ruttne böcker som Strindberg nu skrifer (...) i ilska och hämndlystnad och brist på verklig öfversikt" skriver hon till prins Eugen i september 1893. Breven till Ellen Key vimlar av hårda omdömen om den unga 80-talslitteraturen och dess brist på bildning och liv. Om Ernst Ahlgren skriver hon bl.a. 1888 att det enda hon kan känna för henne är medlidande: "Hon säger om sig själv att hon har kallt temperament, ja, det känner man vid Gud i allt hvad hon har skrifvit! Hennes böcker göra också intrycket på mig af blott ett hederligt, omsorgsfullt arbete - intet mer... Och så tycker jag inte alls om att hon säger att hon efter ett par år är färdig med människor. Det riktigt upprör mig när en författare säger så, som om deras medmänniskor endast var material för deras studier. Jag tycker tvärtom, att man aldrig blir färdig med en levande människa." Av lyriker nämner hon egentligen bara Snoilsky, vars dikter är vackra men kalla som porslinsmåleri. Wirsén är en "blandning av hovpredikant och halvkvinna" och hon kan aldrig tro på hans gudsnådelighet. Avskyn för Ibsen motiverar hon med hans "onaturlighet"; hans personer är idel abstraktioner, "samhällets laster klädda ömsom i kjolar och i byxor", deras passioner är konstruerade. "Saadant rутten Skit som Vildanden får nog sin Straf på Dommedag." Man vet inte vad Ibsen vill ha sagt och var han står, men framför allt kritiserar hon hans brist på medkänsla med sina gestalter - allt detta till skillnad från den ryske författaren Turgenjev, som hon beundrade högt.

Helena Nyblom tog lektioner i spanska under början av 1880-talet. Franska och italienska kunde hon förut. Hon skrev ett drama och några noveller, som kom ut 1888 under titeln *Kvinnoöden*. Det rör sig bara om tre noveller med inte alls så schablonartade karaktärer som i de första novellerna. En av novellerna heter "En äktenskapshistoria" och skildrar en kvinnas utveckling. Hon har behov av kärlek och av att få ge allt för den älskade mannen, som dock är upptagen av allt möjligt annat. Hon satsar helhjärtat, han satsar aldrig helt. Hon kräver kärlek men får den inte och stelnar, förstummas och utstrålar till sist bara kyla. Ett annat stående tema i Helena Nybloms författarskap är konflikten mellan konstnärskap och hänsyn till andra människor. 1886 utkom också en ny diktsamling, *Nye Digte*. Naturintrycken dominerar fortfarande, årstidsstämningarna och framför allt våren. Man frapperas av hennes måleriska blick, liknande det impressionistiska måleriet. Tendensdiktning avskydde hon. I en av dikterna, "Till en pessimistisk diktare" förmanar hon den naturalistiske författaren att åtminstone visa tillbörlig smärta och sorg över de bedrövliga sakernas tillstånd som han skildrar! Åtskilliga dikter handlar om kärlek, några med en ny desperat glöd, en kärlek som inte känner plikt, klokhet eller stil. Det tycks som om Helena Nyblom vid mitten av 80-talet upplevt en ny, stormande kärlek. Vem mannen var vet man inte, troligtvis en musiker eller konstnär på mer eller mindre tillfälligt besök och betydligt yngre än hon. Hon avslöjar inte hans namn ens för Ellen Key. Det blev av allt att döma en ganska kortvarig historia som utmynnade i en djup depression 1887. Läkarna konstaterar svår överansträngning och ordinerar vila från intellektuella ansträngningar, oro, bekymmer och alla sorts sinnesrörelser. Inte ens naturen, som förr alltid varit en läkande kraft för henne, säger henne längre något. Den 15 oktober 1887 skriver hon i ett brev: "Hvad ere alle mine stackars Viser emot hvad jeg har känt og levet! Jeg har allt tittat djupt in i Paradiset, men Dörren har slagits till, og der staaer en Engel med ett bart huggande Sværd og hindrer mig for evigt at komme in. Men jeg tror at Noget har brændt ud af meg, jag känner att jag icke fortjener den Lykke jeg vet kan finnes, og jeg ønsker blot at blive god - mot Alle!"

Åttiotalet var den mest krisfyllda perioden i Helena Nybloms liv. I mitten av 1889 begav hon sig ut på en utlandsresa. Den sjukliga och klena dottern Ellen, nu 20 år gammal, befann sig i Paris och gick på målarskola tillsammans med prins Eugen och Gunnar G:son Wennerberg. Att Gunnar G:son Wennerberg fått slippa lös från juridikstudierna i Uppsala var delvis makarna Nybloms förtjänst som övertalat hans fader. Under 14 dagar i Paris går hon på museer, i kyrkor, där hon tilltalas av stillheten, blommorna och musiken mer än av "turerna" vid altaret, som hon kallar det, men hon tycker inte särskilt mycket om Paris. "Det äcklar mig att se all denna lyx." Hon besöker Zorn och Marika Stiernstedt som befann sig i en klosterskola. Framför allt oroar hon sig för Ellens hälsa men också för Gunnars. Den största ljuspunkten är prins Eugen som hon finner "rysligt snäll". Hon beskriver honom också som "allvarsam, glad och barnslig", vilket var ett högt beröm hos Helena Nyblom. I början av april reser mor och dotter till Cannes på en månad och ägnar sig åt utflykter och naturupplevelser. I maj fortsätter de resan söderut. Målet är Capri, men vädret är uselt och Helena anfäktas av hemlängtan. "Sverige är et härligt land. Bara det inte var så lång vinter och så mycket punsch, det är de två huvudanmärkningarna jag har mot detta land, där jag dock helst vill vara och dit jag redan längtar tillbaka." Under anhalten i Rom förstärks hennes antipati mot Michelangelo, och hon finner Sixtinska kapellet "fult, gräsligt i färg! Blågredelint, tungt och otäckt affekterat i alla muskelvidringar - utom Adams och Evas skapelse." Rafaels "små petiga madonnor" finner inte heller nåd. På Capri tas de emot av doktor Munthe. Brevet hem är fulla av målade beskrivningar av folkfester och naturintryck. Hon entusiasmeras av människor som hon möter: gamla fiskare, vackra flickor eller någon ståtlig kapten. Pompeji besöks innan de styr kosan norrut igen via Rom, Assisi, Florens, Bologna och Venedig, en av resans höjdpunkter. För att slippa åka genom det "obehagliga" Tyskland sker återfärden över Paris. En stor konstutställning pågick där, och Zorn "lyser som en skimrande Diamant", skriver hon i brev hem. I mitten av augusti är mor och dotter hemma i Uppsala igen och makarna Nyblom firar silverbröllop, där OD uppvaktade vid festen med serenad för sin ordförande "farbror" Carl Rupert och "faster" Helena.

När Verner von Heidenstam i slutet av 1880-talet debuterade med diktsamlingen *Vallfart*

och vandringsår och strax därefter gav ut en programförklaring för skönhet och fantasi och mot tendensdiktning och "skomakarrealism" och gråväder, då blev givetvis Helena Nyblom förtjust. Samtidigt kände hon sig åsidosatt eftersom hon själv flerfaldiga gånger under 1880-talet offentligt i olika tidskrifter givit uttryck för liknande tankar. Hon hade hela tiden kritiserat 80-talisterna mot en internationell bakgrund och jämfört med exempelvis samtida engelsk, amerikansk, spansk och italiensk litteratur, förutom den norska och danska förstas. Idealet är överensstämmelse med naturen men inte en kopiering av naturen. "En konstnär skall studera allt men han skall icke använda allt".

När Selma Lagerlöf debuterade med de fem första kapitlen av *Gösta Berlings saga* 1891 och fick tidningen *Iduns* första pris för dem, så skrev Helena Nyblom en hänförd recension, som inleddes med följande ord: "När snön länge har legat på jorden, så misströstar man slutligen om, att det någonsin skall bli sommar igen. /.../ Något liknande känner man när man efter en så lång, kall och glädjelös period, som vi haft i litteraturen, plötsligt hör en ny skalds röst." Carl Rupert Nyblom var dock mer konfunderad än entusiastisk över denna nya författare.

Selma Lagerlöf blev tacksam över denna positiva recension av Helena Nyblom, som stod i skarp kontrast mot t.ex. Wirséns nedgörande kritik, och skrev ett långt brev till svar. Det finns ett fyrtiotal brev bevarade mellan dessa båda.

På senhösten 1890 utkom en ny bok av Helena Nyblom, *Dikt och verklighet*, som hon själv betecknat som det första prosaverk, som hon verkligen var nöjd med. Hon känner sig produktiv och skriver rakt ur hjärtat i denna bok. Som tidigare finns måleriska och stämningsfulla naturbilder med i boken men också satiriska skildringar av sällskapslivet. "Konstnärer emellan" heter en av novellerna. Där tar hon upp sin syn på konsten, att den för att röra andra först måste ha rört konstnären själv. "Detta ängsliga sökande efter enkla motiv kommer inte av någon kärlek till dem, utan av en beräknande reflexion, som vill samla bevis, för att därmed säga annorlunda tänkande människor obehagligheter." Kärlekens förödande makt är också ett motiv i några noveller. Sedan boken kommit ut, följde en livlig korrespondens med Ellen Key, som levererade en försiktig kritik, som gjorde Helena Nyblom fullkomligt rasande. Hon skrev några riktigt elaka brev till svar, så att Ellen Key blev verkligt sårad i sin tur, men omsider blåste missämjan över.

En annan person som kom att betyda mer och mer för henne, som en son, var prins Eugen. Hon skriver förvånansvärt öppenlyst till honom inte bara om konstintryck o.dyl. och om prinsens konstnärliga utveckling, som Helena Nyblom följde med stort intresse, utan också om egna problem och självrannsakan. Tilltalet Ers Höghet ersätts av det mer familjära Prinsen och han titulerar henne inte längre Fru Nyblom utan Fru Helena eller rentav bara Helena. Hon skriver t.ex. i ett brev från februari 1892 om sig själv att hon till vardags nog är ganska snäll och söt och gör sig mycket besvär för sina medmänniskor. "Men så kommer något der tar mig djupt, hat eller kärlek, och då blir jag förfärlig! Alla långa tidens ansträngningar och arbete både yttre och inre är glömt för en hemsk känsla, som blir min Herre, och jag riktigt förundrar mig över att jag aldrig har dödat en människa eller har ränt bort med någon Positivspiller med en Apa från Mand och barn. Det har varit Gud, som emot min Villie har tagit mig i håret och slängt mig bort från de afgrunder jag velat ned i." (Som synes blandar hon fortfarande svenska och danska i sina brev.) Att 1890-talet blev ett harmoniskt årtionde kanske till en inte ringa del var prins Eugens förtjänst och vänskapen med honom, en vänskap som kom att vara livet ut.

Helena Nyblom var en människa som pendlade mellan ytterligheter och sällan var hennes sinne i några mellanlägen. Med åren blev hon tämligen korpulent och alltmer orörlig och sjuklig, men hon tycks ha förblivit egendomligt ung till sinnet långt upp i sen medelålder. Tyresö var ett av Helena Nybloms andningshål i livet. Där vistades hon om somrarna från 1890. Även prins Eugen slog sig ner där sommartid. På Tyresö skrev Helena Nyblom åtskilliga noveller och många av sina finaste sagor. Under 90-talet fortsätter hon också sitt författarskap med uppsatser och artiklar i allehanda tidskrifter. Antingen det handlar om konst, litteratur, teater eller musik utvidgar hon recensionerna till att bli övergripande

funderingar om konsten och livet. Hon hade en fenomenal beläsenhet och överblick över europeiskt kulturliv och kunde förmedla sitt vetande och sina åsikter med kvicka formuleringar och personlig charm. Hon drogs till både en aristokratisk och en folklig livsstil men hade mycket svårt för den borgerliga. I en essay 1893 skriver hon att filistrarna "äro mänsklighetens värsta fiender" därför att de inte bryr sig om annat än formaliteter, inte alls livets väsentligheter. Stora förbrytare är mindre farliga, för de kan åtminstone tjäna som varnande exempel men filistrarna bara undergräver och förstör. Hon liknar dem vid bakterier, som förstör allt som innehåller liv och kraft. De sätter alltid konvenansen före "de stora mänskliga begreppen", silar mygg och uppsluka kamelerna. Filistén Goliat får representera "den mäktiga hären av småfilistrar" och man bör göra som David, lägga en vass sten i slungan, sikta och träffa vidundret, samt "hugga av hans huvud, så att blodet flyter i strömmar /.../ och så skall man, som David sjunga och spela och dansa av glädje." Uppenbarligen kunde Helena Nyblom ge luft åt starka aggressioner. Hon jämför i en annan artikel danskar, norrmän och svenskar: dansken är borgaren (som lätt blir en filister), norrmannen är bonden och svensken är aristokraten. Om svensken skriver hon att han är naturälskare och poet, lättsinnig med pengar, reser till grannländerna och super, är sällsynt hövlig särskilt mot damer, men något reserverad mot främlingar. Han kastar sig gärna över utländska impulser och föraktar det egna. "Jag har icke sett hos någon nation en sådan brist på fosterlandskärlek, en sådan sorglig oförmåga att se och älska, vad den äger. Kanske är denna slapphet beroende på den långa tid Sverige levt utan krig." Detta skrev hon 1893 i samband med Skansens vårfest. Att spekulera över folklynne och karaktär var fortfarande mycket vanligt vid förra sekelskiftet. Hon ansåg också att Norge skulle få lämna unionen om man nu ville det, och skylla sig själv. Detta var förgripliga åsikter som hon fick reprimander för av tidskriften *Vårt Land*.

Hennes essayer och recensioner väckte stor uppmärksamhet, men hon hade en känsla av att inte bli till fullo uppskattad som författare. Hon började därför känna sig alltmer främmande i den svenska miljön, inte förstådd eller prisad. Det skrevs bara högaktningfulla recensioner av hennes skönlitterära verk men formulerades inget överväldigande beröm. Personligheten mer än författaren har fångat intresset. Hon skulle vilja flyga, skriver hon till Ellen Key, men stöter hela tiden pannan i en vägg och känner sig alltmer ensam, trots att hon vet att hon är mycket eftersökt i det yttre.

Vintern 1894-95 vistades Helena Nyblom i Köpenhamn i samband med moderns sjukdom och död. Fadern hade avlidit några år tidigare. Den 23-24 maj 1895 upptogs Helena Nyblom i den katolska kyrkan. Det skedde i Stockholm, i Eugeniakyrkan, i all stillhet. Bara de allra närmaste var invigda i hennes konversion. Ändå blev den snart känd och gav upphov till en mängd skrivelser. Hon själv ingick inte i svaromål, däremot gjorde hennes man det, speciellt med anledning av en insändare i Uppsala som talar om att "för den som i vår stämningstid ästetiserat sig trött erbjuder den romerska kulten en sinnets smekande ro" och nu gäller det att "rusta oss till motvärn och strid" och inte lockas av den katolska propagandan. Carl Rupert Nyblom skriver bl.a. i sitt svar att "någon propaganda aldrig varit verksam, hvarken här i Sverige eller utomlands. Bøjelsen för den katolska tron har min hustru ägt, så länge jag känt henne eller allt ifrån vår första bekantskap i Rom våren 1862. Under årens lopp har denna oemotståndligt växt, men att den först nu efter ett tredjedels sekel sökt sig uttryck äfven i den ytter bekännelsen beror på särskilda, nu ej längre existerande familjehänsyn. Då jag under ett långt samlif lärt ej blott att känna, utan äfven att respektera den rent personliga öfvertygelsens utveckling och dess af yttre inflytelser alldeles oberoende ärlighet, torde mitt intyg kunna anses trovärdigt, då jag säger, att öfvergången lika litet beror på propaganda från något håll som därpå, att den person, om hvilken det här är fråga 'i vår stämningstid ästetiserat sig trött'. Själv var Helena Nyblom sparsam med förklaringar och kommentarer till sitt steg. I hennes korrespondens livet igenom skyntar personlig religiositet, ett behov av andakt och ett bejakande av de kristna grundvärderingarna. Hon söker medvetet, nöjer sig inte med stämningar och upplevelser. Hon avvisade som mycket ung grundtvigianismen som något nyttert småborgerligt, hon stöts bort av kylan i den lutherska gudstjänsten och har lika stor antipati mot Luther som mot Wagner. Hon slutade helt att gå i kyrkan och uppträdde inte som religiös och var länge negativ till allt vad kyrkoinstitutioner hette. I brev från 80-talet ställer hon ofta den sanna

kristendomen mot alla kyrkor. Hennes religiösa sökande genom åren kan man följa i ett långt brev som hon skrev till ärkebiskop Nathan Söderblom 1916. Där finns t.ex. uppgifter om vilka böcker som haft betydelse för henne under hennes sökande: Nya Testamentet hade hon alltid läst så gott som dagligen. På 60-talet började hon läsa Robertsons predikningar, som gjorde religionen praktiskt och socialt verksam på ett okonventionellt sätt. De amerikanska unitarierna hade hon stiftat bekantskap med liksom liberalteologiska tankegångar och slutligen Swedenborg. Först därefter upptäckte hon att Tomas a Kempis och Fénelons böcker var skrivna av katoliker. "Dessa böcker voro de enda som jag jämt hade hållit fast vid, och som samstämde med christendomen, Evangelierna, och jag började nu studera catholska författare." Hon talar också om nödvändigheten av ett läroämbete och om den fromhet och helgelse hon mött i katolska kyrkan.

Till prins Eugen skriver hon sommaren 1893, före konversionen, att hon tycker att kristendomen är större än alla kyrkor, precis som kärleken är större än äktenskapet, men "skall man tillhöra en kyrka, så finns det kun en, och det er den catholske. For det første är det den ursprunglige /.../ och för det andet har alltid Culturen tjent Religionen i den catholske Kirke". Detta i motsats till protestantismen, som enligt hennes åsikt just inte uppmuntrat konsten. Förhållandet mellan konst och religion uppehåller hon sig också vid i ett brev från augusti 1895 till sonen Carl Göran. "I Konsten liksom i Religionen ligger det afgörande i det man *inte* förstår, i dette som icke kan räknes ut med bare förnuften men hvartill där hörer förstånd och hjärta, instinct och kunskap, känsla och reflexion, fantasi, erfarenhet och naivitet - och så till sist dette aller nödvändigaste som man ej har ord för men som först gör Konsten till Konst och Religionen till Religion. - Man går och samler de lösa biter och så på een gång glida de ihop til en stjerna." Till prins Eugen skriver hon att religionen måste rikta sig till en personlig Gud, inte till abstraktioner som det rätta och det goda. "Ser Prinsen, för mig är en religion utan mystik inte alls någon religion men blott mer eller mindre misslyckad förståndsexperiment...Antingen Hedning eller Catholik. Man må tänka logiskt/.../ Jag behöver opartisk, stark, andlig hjälp, och jag behöfver ett uttryckssätt för att lofva och tacka Gud." I ett brev till Ellen Key från sommaren 1895 avvisar hon tanken att konversionen skulle böttna i resignation, tvärtom, "det är entusiasmen som har slungat mig i Kyrkans famn." Hon talar om sitt behov av att knäfalla och om den lycka som nu uppfyller henne. Hon berättar i ett annat brev till samma adressat att det egentligen bara är en enda person som haft betydelse för hennes väg till den katolska kyrkan, en italiensk Josefsyster, Elena Bonifazi, som hon träffat i Stockholm. Hon predikade aldrig, talade sällan om sin tro, men hon *var*, och hon "fick mig att förstå att endast där hon tog kraften finns den att få i en värmande helhet." Syster Elena lämnade emellertid Stockholm kort efter Helena Nybloms konversion, och Helena Nyblom kom att ofta känna sig ensam i den katolska miljön.

Auktoritetsprincipen samt tryggheten i oföränderligheten och kontinuiteten är två viktiga puzzelbitar i hennes konversion. Därtill kom en tredje faktor som hade genomgripande betydelse för henne: helgelsen. Hon hade alltid haft stränga moraliska krav på sig själv och kände allt starkare behovet av att ha ett rättesnöre utanför sin egen känsla för rätt eller fel. Långt senare skriver hon: "Jag vet att jag är en sprakfåle, som måste styras för att inte skena, och Gud har varit nog nådig att ge mig den hjälp jag behöfver. Inte i något tillfälligt mänskligt stöd, som varierar efter olika människors uppfattning, men i den oföränderliga, eviga sanningen, som är lika oomkullrunkelig som naturlagarna och som jag i hvarje ögonblick kan lyssna till, när den säger *Du skall!*" Utan en kyrka klarar man sig inte är hennes slutsats. I motsats till sin egen ostadighet upptäckte hon också helgonen och hänfördes av deras exempel. I ett dokument från 1916 beskriver hon sin längtan: "Jag längtade så att jag hälst hade sprungit in i kyrkan, men det var inte så lätt som jag hade trott. Den catholske prästen till hvilken jag vände mig, mottog mig mycket kallt, nästan afvisande /.../ han sade, att han inte kunde försvara att ge mig tillträde till Kyrkan, förr än jag hade reda på de minsta detaljer i läran - och jag fick underkasta mig." Prästen var jesuitpatern Lieber.

Helena Nyblom övergick, enligt sin egen uppfattning, från en lokal sekt till världskyrkan. Samtidigt utgjorde ju katolikerna i Sverige vid den här tiden en försvinnande minoritet och

den katolska församlingen levde under mycket fattiga villkor, både ekonomiskt och kulturellt. Helena Nyblom kände stark sympati för ordenssystrarna, särskilt de franska Josefsystrarna men mindre för det tyska prästerskapet. I ett brev till Ellen Key skriver hon att det inte finns någon bildad katolik i Stockholm, "ingen af ens egen ståndpunkt, utom vår strålande biskop" (biskop Bitter). Och i det förut nämnda dokumentet från 1916 skriver hon ganska beskt: "Vår lilla catholska församling i Stockholm låter mycket öfrigt att önska. Våra präster, som alla äro fläckfria karaktärer, äro inte synnerligt begåfvade predikanter, och för ingen af dem känner jag personligen stark sympati. Men allt detta är fullkomligt likgiltigt. Kyrkan är kyrkan."

Helena Nyblom kände sig lycklig och befriad efter konversionen, och det medförde att hon också litterärt satsade på en ny genre: sagan. Hon tilltalades just av friheten i den genren. Sagan är med hennes sätt att se ett slags lyrik, där författaren kan ge uttryck åt egna tankar och känslor, och dessutom kan allt hända i en saga. Fantasin har fria tyglar. Samtidigt inskräpper hon kravet på struktur och inre sammanhang. "Här, liksom i all konst äro två ting lika nödvändiga: en idé som ger impulsen till hela kompositionen, och så ett noggrant och klart studium av verkligheten./.../ Fattas detta detaljstudium, blir det något blekt och överkligt öfver hela sagan. Fattas idén, ja, då är ju det hela ingenting." Hon måste förstås ha känt till H.C. Andersen och hade t.o.m. träffat honom ett par gånger, men hans sätt att berätta sagor tycks inte ha haft någon betydelse för henne. Hans sätt att levandegöra ting är alldeles främmande för Helena Nyblom, som alltid skriver om levande varelser.

Den första sagosamlingen för barn kom 1897: *Det var en gång, sagor för små och stora*, och redan nästa år kom del 2. Sammanlagt rör det sig här om 18 sagor. Det förefaller som om sagorna ersätter visornas funktion: att ge uttryck för personliga känslor. I det svenska kulturklimatet hade hon, som redan nämnts, börjat känna sig alltmer främmande. Hennes åsikter gick ofta på tvärs emot de rådande meningarna, hennes temperament var livligare än omgivningens. Sagorna blev hennes tillflykt. Hon drog sig in i ett fantasiland, som hon kunde befolka efter egna idéer. Slagfärdigheten kommer fram i sagopojkarnas repliker, humorn företräds likaså mest av pojkar. Helena Nyblom var ju van vid pojkar. Flickornas roll är mer allvarlig och poetisk, liksom riddarnas. Enligt Gunnel Vallquists mening kunde hon framför allt i sagorna spela ut olika sidor av sig själv i sagans roller: det allvarliga sökandet, den sorgsna resignationen, den livsbejakande arbetsglädjen, den obändiga frihetslängtan, satir och humor men också ilska och upprördhet inför livet och människorna, främlingskap och ensamhetskänsla. Dock anser Gunnel Vallquist att de ljusa sidorna dominerar.

I novellerna var ett återkommande tema konstnärens kamp för frihet, och det temat återkommer i några av sagorna. Ämnet var ju typiskt för sekelskiftets kvinnliga författare. Men till skillnad från många andra hade Helena Nyblom aldrig behövt kämpa för att få ägna sig åt författarskap, tvärtom hade hon uppmuntrats av sin man och hela sin omgivning. Kampen mellan plikt och frihet kom inifrån henne själv, kampen mellan självförverkligande å ena sidan och plikterna och ansvaret som maka och mor å den andra. Konflikten låg inte på det sociala planet och därför blev hon inte en kämpande feminist. Hon var alldeles för individualistisk för att sluta sig till något som helst parti.

"Flickan som dansade för alla" är ett bra exempel på en saga om konstnärens krav på oberoende. Flickan i sagan har fått all uppmuntran av sina föräldrar, hon har fått dansa från första början. Det är hennes liv. Men föräldrarna dör. Flickan ger sig ut i världen för att pröva sin lycka och kommer först till en fattig men elak bonde och hans lika elaka hustru. Hon får ta hand om deras bråkiga barn, som hon lugnar genom sin dans, men när de elaka föräldrarna upptäcker det får hon sparken. Nästa etapp är en herrgård. Där är hon hönspiga och dansar för fjäderfäna, som förstår henne utmärkt. Men när det blir dansgille på gården och karlarna vill dansa med henne flyr hon och dansar bort. "Ingen får röra mig!" Tredje etappen är kungens slott, som har en vidsträckt utsikt över havet och med härliga trädgårdar. Där får hon plats som trädgårdsflicka. Hon dansar på alla lediga stunder: ljusdansen, solskensdansen, böljedansen, och hon får själva havet att stillna. Prinsen ser hennes dans och började tycka att livet var en skön sak. Han friar, hon blir förskräckt. Nog

skulle hon gärna dansa hela livet för honom men att gifta sig är en annan sak. Dock grips hon av medlidande med prinsen och säger ja, men kungen sätter som villkor för giftermålet att hon aldrig mer skall dansa. Det kan hon inte lova. Hon tar farväl av hela härligheten och dansar "ut ur salen, nedför trapporna och ut genom parken, under stjärnhimlen... vidare ut öfver landet... flög som buren av vingar... ut öfver hafvet... Hon kände att nu var hon fri, nu visste hon att ingen kunde fånga henne, och att hon hela sitt lif skulle få lof att dansa". Det handlar förstas om konstnärens frihet men också om behovet att skydda den personliga integriteten. "Min odödliga själ komma de icke åt" var ett valspråk i den hamiltonska familjen, ett valspråk som också Helena Nyblom hade gjort till sitt.

Bakom en ljus och idyllisk yta döljer sig inte så sällan något mörkt och farligt. Ett exempel är "Alla mina lamm och alla mina björningar". Prinsessan dansar med sina lamm på en solbelyst äng, full av vita blommor. Prinsen leker med sina björningar inne i den mörka skogen. Ängen och skogen är skilda åt av ett högt staket. Prinsen och prinsessan berättar för varandra om sina lekar. Prinsessa är nyfiken men rädd och vågar inte låsa upp grinden med sin guldnyckel, eftersom björnarna är farliga. Hennes guldnyckel är den enda nyckel som finns. Lammen växer och blir allt tråkigare. Prinsessan växer också och får lång klänning och börjar längta efter något annat än de mesiga lammen. En natt river björningarna stängslet och dödar ett lamm. Prinsessan förstår att prinsen måste tämjans innan hon kan släppa in honom genom stängslet och kräver att han skall skjuta sina björnar. Och till slut går han med på det villkoret. Det är en saga, som väl att märka innan Freud var känd i Sverige, nästan är en övertydlig exemplifiering av psykoanalytisk teori.

"Hemma på Örkanäs" är ett annat exempel på detta. Fru Brita bor på Örkanäs, högt beläget, med sin bara 15 år yngre son Rolf. Varje morgon väcker hon honom med en bögare nysilad mjölk: "Nu är det tid att stiga upp och lefva!" En röd rubin på hennes finger gnistrar i soluppgången. Rolf blir omsider fullvuxen, drar på sig sin avlidne faders rustning och ger sig ut i världen för att befria oskyldiga prinsessor. Först besegrar han en massa krälände troll, som han binder ihop i knippen och hänger på sin häst, sedan dödar han en fruktansvärd drake, och ovanpå det tas han i kungens tjänst och kämpar vid hans sida i tre år. Han får veta att kungens dotter blivit bortrövad av lindormen. Ingen har lyckats befria henne. Men han ger sig frejdigt i väg och lyckas förstås och skall som belöning få prinsessan. Det ovanliga i den här sagan är att prinsessan visar sig vara en bortskämd och odräglig flickunge som han visst inte vill gifta sig med, varpå han rider hem till mor på Örkanäs. Det blir ett lyckligt återseende och nästa morgon står mor Brita där igen med den nysilade mjölken och rubinringen glöder i soluppgången. Man kan dock konstatera, att temat i den här sagan står i kontrast mot frihetsbudskapet som annars genomsyrar det mesta av vad Helena Nyblom skriver. Där finns förstås också en möjlig psykoanalytisk tolkning, Oidipuskomplexet ligger snubblande nära. Associationerna kan förstås också gå till kärlekshistorien med den mycket yngre mannen tio år tidigare, men inte heller det vet vi något om och skall kanske inte heller spekulera i.

Respekten för naturen återkommer ofta i sagorna. Om man är god mot djuren, belönar de en, är man falsk mot dem går det en illa. Detsamma gäller de naturväsen som uppträder i hennes sagor: dryader och huldror och havsfolk. "Bubblan" är en vacker och mycket sorglig saga om en liten fiskarflickas kärlek till en havspojke. Båda barnen faller offer för sina fäders hårdhet och falskhet. De förgås av längtan efter varandra, vantrivs i sina respektive element, gör till slut ett desperat försök att förenas och omkommer. "Men däruppe låg det stora hafvet och glänste och log i solskenet, som om det aldrig hade funnits en Vifva och en stackars liten Bubbla." Det är en sorts Romeo och Juliamotiv i sagotappning.

Sagorna blev Helena Nybloms litterära genombrott hos allmänheten och hos en entusiastisk kritikerkår. Sekelskiftet är ju en period när barnet står i centrum. Ellen Key pläderar för Barnets århundrade, Elsa Beskow debuterar 1897, Jenny Nyström, John Bauer m.fl. framstående konstnärer illustrerar sagor, Carl Larsson målar familjeliv och ljusa heminteriörer, Alice Tegnér skriver visor, Otilia Adelborg skriver berättelser för barn och Modersmållärarna lanserar barnbiblioteket Saga. Helena Nybloms sagor kom verkliga

vid rätt tidpunkt. Helena Nyblom hade skrivit dessa två sagosamlingar med "en sådan fart och lif som om jag snarare välte bläckhornet än doppade däri. Men eftersom jag äntligen har blifvit ung och glad på allvar skall jag väl kunna dikta något bra" skriver hon till Ellen Key under det pågående arbetet.

Senare hälften av 1890-talet var enligt Gunnel Vallquist nog de lyckligaste i Helena Nybloms liv. Hon hade fyllt 50 och lagt de häftigaste emotionella stormarna bakom sig. Äktenskapet hade ingått i en ny och mer harmonisk fas, mycket beroende på att Carl Rupert Nyblom p.g.a. mag- och hjärtbesvär hade måst avstå från alla starka drycker. Helena Nyblom hade alltid haft svårt för hans rikliga alkoholkonsumtion och därav följande koleriska utbrott. Ekonomien förbättrades också, eftersom Helena Nybloms mors arv på 10.000 kronor föll ut. Musiken står fortfarande i centrum för hennes intresse, och breven till två av sönerna, som studerar musik utomlands, blir ofta till recensioner av konserter hon hört, gärna med dräpande omdömen.

1897 avgick Carl Rupert Nyblom från sin professur, 65 år gammal, och därmed var det slut med hans mest framgångsrika förehavande: föreläsningarna. Hans skrivelser fyller honom ofta med mindervärdeskänslor eftersom de inte är så bra som Helenas och eftersom Helena nog ibland kunde fälla skarpa och sårande omdömen. Samtidigt dokumenteras kärleken mellan makarna i brev som de skriver till varandra. Sedan 1892 hade paret Nyblom bott vid S:t Johannesgatan, men nu flyttar man från Uppsala till Stockholm. Den 1 oktober 1898 sker flytten till ett stillsamt kvarter, Johannesgatan 20, med grönskande trädgårdar.

I juli 1899 företar makarna den sista utlandsresan tillsammans till Paris och Loiredalen. Landskapet sade henne ingenting och slotten förlorade sin tjusning när man visste vilka ohyggligheter de franska kungarna där hade begått mot det utsugna folket som hon skrev i brev till prins Eugen. Väl hemkommen tillbringade hon en tid på Omberg, njöt av naturen och var produktiv. Flera skogssagor tillkom där. Men sedan börjar sjukdomar att fördystra livet. Hon fick tyfus, vårdades hemma av en Elisabethsyster och Carl Rupert känner sig som "en amanuens på ett sjukhus" skriver han i ett brev. "Men Gud ske lof att jag kan göra någonting för att hjälpa Ma. Hon är beundransvärd i sin tålighet och resignation, sin tacksamhet för minsta förbättring och glada humör, så snart hon slipper smärta och får se solen skina in".

Vid den här tiden pågick Dreyfusprocessen i Frankrike och Helena Nyblom engagerade sig starkt i den och försökte få Oscar Levertin att ställa sig i spetsen för en adress till förmån för Dreyfus. Han svarade att han mycket gärna ville vara med om en adress men ansåg inte att det var lämpligt att han själv ställde sig i spetsen för aktionen, eftersom han var jude.

Efter tyfusen repar hon sig långsamt, känner sig klen och nedstämd. Våren 1900 kan hon dock genomföra en uppläsningsturné som började i Göteborg, fortsatte till Köpenhamn och avslutades i Lund. Helst ville hon läsa sagorna i skolor, för barnen är naturliga. Roligast var att läsa för arbetarflickor. Under hela resan klagar hon över stark trötthet, huvudvärk och förkylning, och i Lund den 30 april kände hon sig alldeles överansträngd. Hon växlar mellan denna stora trötthet och en upprymdhet med kvickhet och överdåd. Hennes hektiska verksamhetsbehov och en svårighet att hålla sig lugn ser Gunnel Vallqvist som delvis en konsekvens av att barnen alla flugit ur boet och att maken arbetade träget vid skrivbordet. Hon kände behov av att träffa folk helt enkelt - samtidigt som hon ofta försäkrar att hon längtar till ensamheten. Hon spelar Bach för att lugna nerverna och föreläser om Italien. Hennes stämningar växlar, hennes utseende tydligen också. Selma Lagerlöf skriver i ett brev från 1898 och ursäktar sig för att hon inte känt igen Helena Nyblom på gatan. "Hvar gång jag såg dig hade du ett nytt ansikte. /.../ Du skulle porträttera dig vid olika tillfällen, så skulle du se, att du knappt kunde tro, att det var du själv." I bekantskapskretsen var hon oftast i centrum: varm, entusiastisk och generös, men hon kunde också vara skarp, onyanserad och inte sällan orättvis mot dem som hon inte gillade. I depressiva perioder

ville hon dessutom gärna ha det värst! Trots kroppslig skröplighet är det uppenbart, att hon var mycket vital själsligen och upplevde författarskapet som en avkoppling. Hon skrev artiklar och recensioner, helst om musik och konst, sällan om litteratur, hon skrev muntra småstycken i en akt för teatern men framför allt fortsatte hon med att skriva sagor. 1903 kom en ny samling, *En sagokrans*, sprudlande av humor och kärlek till livet och av poesi. Hennes bildspråk kan upplevas som slående, lustigt och förbluffande modernt. Jag skall bara ta ett exempel: "De små nyfödda havsungarna lågo på magen på de flata stenarna vid havskanten och slickade sjöskum, medan böljorna sakta klappade dem på ryggen." Selma Lagerlöf var en som förstod och uppskattade Helena Nybloms sagor.

Öppet berör Helena Nyblom inte sin tro i sagorna, men man kan ganska ofta spåra hennes katolska värderingar. Ett exempel är sagan "En påse full av troll", publicerad i *Fågel Blå* 1907. De sju trollen, som pojken Hans härbärgerar, är ingenting annat än varianter på de sju dödssynderna och när pojken på våren går till sin gudmor för att bli kvitt dem är det en tydlig anspelning på påskbikten. Gudmoderns råd är kärleksfulla men också utan kompromisser. När pojken kommer tillbaka på vintern (bikten i advent) har hans självkänedom ökat så att han vill bli av med det sista trollet, egenkärleken. Nästa påsk kan han rapportera för sin gudmor: "Död är han väl inte, men smal och usel är han." Det kan tyckas som en moralkaka men samtidigt är sagan frisk och full av humor och människokänedom.

Ytterligare två sagor skall jag nämna. Båda handlar om förtrollning men på olika sätt. "Den bergtagna" handlar om en flicka som är så upptagen av sin egen skönhet att hon inte bryr sig om någon eller något annat. Hon lockas in i berget av ljuv musik och kommer ut efter många år, åldrad och förfrusen och tacksam att få tjänst som vallpiga. "Ingen vet, hvad det är att vara bergtagen och att ha blifvit frälst af midsommarsolen!" Det är alltså narcissismen som fördöms i den sagan. I "Flickan som mötte huldran" är den oskuldsfulla flickan på väg till sin sjuka mormor men låter sig på vägen fångas av den betagande men grymma huldran. Hon glömmer vem hon är och varifrån hon kommer, men en dag, när huldran befäller henne att röva bort ett litet barn, då säger hon nej. Förtrollningen bryts och hon flyr från den ondskefulla men vackra huldran och kommer tillbaka till sina föräldrar. Det är en berättelse om oskuld, syndafall, liv i synden, omvändelse och bättring, otvetydigt inspirerat av kristendomen. Där finns ett sug mot mörka och magiska krafter i den berättelsen som kan påminna om de medeltida balladerna. Björnstjerne Björnson skrev ett entusiastiskt förord till den nya sagosamlingen. Samma år, 1903, fick Björnson nobelpriset. Helena Nyblom hade lagt sig ut för sin gamle vän, men hur mycket det inverkade på hennes man, som ju satt i Svenska Akademien, eller på de andra herrarna där är väl ovisst.

Våren och sommaren 1904 vistades Helena Nyblom i Florens, där två av hennes gifta barn bodde: dottern Ellen och sonen Holger. Som alltid trivdes hon i Italien och skriver till sin man: "Jag liksom andas med fyra lungor och känner med två hjärtan, tacksam för den lyckan att få vara här!" Makarna skriver som vanligt flitigt brev till varandra, brev som vittnar om stor harmoni men som också är fyllda av diskussioner om konst och musik. I Florens träffade Helena Nyblom dominikanen pater Humbert Clérissac, som kom att få stor betydelse för henne, dels genom sina fastepredikningar i Florens 1904, dels genom sitt kulturella engagemang. Brevväxlingen mellan patern och Helena Nyblom pågick ända till hans död 1914.

År 1906 kom en ny upplaga av *Det var en gång* ut, men under titeln *Sagor*. Två år senare gavs den ut igen, i kvartoformat med illustrationer av bl.a. prins Eugen, Carl Larsson och Albert Engström. Fyra nya sagor hade tillkommit, bl.a. "Han som försvor sig" som än en gång handlar om konstnärsskapets villkor. En ung pojke spelar och spelar, men ingen lyssnar, alla är upptagna av sitt. Då möter han den onde, som lär honom att spela det folk vill höra. Då gör han succé och blir rik. Det är syndafallet, konstens prostitution, om man så vill. Efter tio år skall den onde få honom, det hade pojken lovat. Han räddas dock av en ung, oskuldsfull flöjtspelande gosse som lär honom spela för sig själv, det vill säga för konsten för dess egen skull och för sökandets skull. Det är frälsningen undan det onda och döden. Den äkta rena, konsten och den mänskliga mognaden är att vara trogen mot sig

själv.

"Kransen som aldrig blev färdig" är en vemodig historia om en flicka som vill binda en vacker krans av ängens alla blommor. Men hela tiden kommer det något emellan, och åren går och kransen blir aldrig färdig. Alltid är det någon plikt som kallar, så att kransen vissnar i förtid och aldrig blir färdig. Barn efter barn kommer, ibland frågar någon, varför hon ser så sorgsen ut: "Å, jag tänker bara på vilken vacker krans man skulle kunna binda av allt det där!" Och så gick livet "så fort som en sommardag" och en dag på sommaren var gamla mor död. Ett av barnbarnen vill binda en krans till hennes grav, men den blir inte heller färdig.

Detta vemod, insikten om att livet rinner bort och att allt är för sent präglar mer och mer de sista åren av Helena Nybloms liv. Carl Rupert Nyblom har ständiga hjärtattacker och andra sjukdomar. Själv är hon inte heller stark, har magbesvär, kronisk luftrörskatarr, cirkulationsrubbningsar. Hon oroar sig för makens hälsa och för barnen och deras ekonomiska trassligheter. Hon utvecklar också en feberaktig väntan på brev från barnen. Hennes kärlek hade alltid varit krävande, och nu har hon ingen förståelse alls för att barnen kan ha andra plikter än att ideligen skriva brev till föräldrarna. Hon känner sig övergiven och främmande i landet. Hon tycker inte att hon passar någonstans, men erkänner i alla fall att sagorna är både lästa och omtyckta i Sverige.

Carl Rupert Nybloms hälsa försämrades drastiskt och i tio månader låg han till sängs hemma, vårdad först av Helena Nyblom ensam, sedan också med hjälp av en sjuksyster. Den sjuke är förvirrad och orolig och Helena Nyblom skriver i mars 1907 till prins Eugen: "Calle är i 20 olika sinnesstämningar hvarje dag ... Alla som sköta honom tröttna på honom efter några veckor. Jag *kan* inte lämna honom, och jag *kan* inte hjälpa honom." Han skulle ha blivit promovrad till jubeldoktor i Uppsala i maj men var förstås absens. Henrik Schück, hans forne student, som nu var promotor, kom dock hem till professorn med lagerkransen och uttalade det latinska formuläret. Dottern Ellen beskriver scenen i sin minnesbok: "Så lade han varsamt kransen kring min fars huvud. Han slog armarna om honom och bjöd sin älskade lärare farväl med en hjärtevärm som var djupt gripande. Slutligen reste han sig upp och gick gråtande ut ur rummet. Min far låg alltjämt i dvala. Så låg han ett par dagar slumrande för att aldrig vakna mera." Han dog den 30 maj 1907. Helena Nyblom skriver till Ellen Key: "Jag var nog lycklig att få vara ensam med honom då han dog. De sista två timmarna hade jag sjuksköterskan att sofva. Det var en så vacker morgon. Fönstren till våra lilla trädgård stodo öppna, fåglarna sjöngo. Solen hade just gått upp, så hela rummet strålade. Hans andedrag blefvo lugnare, så jag trodde det skulle bli bättre med honom, men så slutade det plötsligt. Allting blir så obetydligt och litet, när man har genomlevvat en sådan vinter, och sett hur skröplig en människohjärna är - och så är det något så enkelt och stort vid döden."

Helena Nyblom var nu 62 år, sliten av livet men ännu med en del reservkrafter. Först reser hon utomlands, bl.a. till England. Under hösten vidtar alla praktiska bestyr med bouppteckning etc. samt flyttning till Floragatan. För första gången i sitt liv är hon under en längre period oförmögen att skriva. Humöret pendlar, från djupaste sorg men även bitterhet, som exempelvis i ett brev till en av sönerna: "Jag kom till detta land med en stor guldsfatt af glädje och mod. Lifvet har omsorgsfullt plockat hvar enda guldslant ifrån mig, och jag känner mig mycket utarmad och fattig, riktigt genomplundrad på alla illusioner" till självkritik som i ett brev till en ung vän: "för att bli lyckliga må vi först och främst ha stora fordringar på oss själfva, och inte bara vänta allting af de andra. Jag kan säga detta till dig, då jag själf har varit en mycket orimlig och fordrande människa, som aldrig kunnat få nog af kärlek. Man skall inte vilja *ha* så mycket, bara ge; i det kan aldrig någon hindra en."

Ekonomien var ett bekymmer. I januari 1908 har hon inte pengar till hyran utan skriver till alla barnen och frågar om de kan bistå henne med 15 kr var, tills hon kommit i gång med skrivandet igen. Senare kom prins Eugen att generöst betala hennes hyra. Hon fick också, efter hemställan av Selma Lagerlöf, ett av statens författarstipendier, en summa som dock var mycket obetydlig. Hon tycks ha haft svårt att organisera sin tillvaro. Gunnel Vallqvist

citerar père Clérissac, som i brev ständigt uppmanar henne att inte ge efter så mycket för sina känslor. Hon hade skrivit till honom att hon tyckte sig ha tillbringat sitt liv med att vilja servera varm och närande soppa åt en massa människor som alltid svarar: "Inte så mycket och inte så varm!" Patern svarar, att det finns gånger då en kopp te eller ett glas vatten är mera på sin plats än en aldrig så god soppa. Han har uppenbarligen både humor och stor människokänedom. Till julen 1908 förelåg i alla fall ett par böcker, bl.a. en samling sagor som hon under årens lopp skrivit i olika jultidningar för barn och som nu samlades i en volym i *Barnbiblioteket Saga*.

Selma Lagerlöf fick nobelpriset i litteratur år 1909. Vid banketten efter prisutdelningen höll hon ett tal, där hon också nämnde de svenska författare som betytt mest för henne: herrarna Rydberg, Snoilsky, Strindberg, Geijerstam, Heidenstam, Fröding, Levertin, Hallström och Karlfeldt, samt tre damer: Anne Charlotte Edgren, Ernst Ahlgren och Sophie Elkan. Helena Nyblom blev ytterst kränkt över att inte hon fanns med bland de författare som Selma Lagerlöf nämnde. Hon hade ju stått upp för henne och för *Gösta Berlings saga* när nästan ingen annan gjorde det. Särskilt bittert var det förstas att återfinna den avskydda Anne Charlotte Edgren bland de harangerade. Efter diverse brev tycks i alla fall misstämningen ha lagt sig, och när Selma Lagerlöf blev invald i Svenska Akademien 1914 skyndarsig Helena Nyblom att gratulera och skriver samma år också en entusiastisk och berömande recension av *Kejsarn av Portugallien*.

Helena Nyblom såg ganska klart på sin egen produktion och skilde på det som var väsentligt och det som inte var det. Två genrer av sitt författarskap fäste hon särskild vikt vid: lyriken och sagorna, och beträffande dem var hon också extremt känslig för negativ kritik. Det musikaliska elementet kommer här till sin rätt. Hennes dikter är sångbara, sagorna ofta rytmiska. 1910 gav hon ut ett urval av sina tidigare dikter plus ett antal nya, de flesta av de nya på svenska. Hon reser också mycket, bl.a. för första gången till den svenska fjällvärlden, som fascinerade henne. Naturintryck har en stimulerande verkan på henne, som ett livselixir, så att alla bekymmer reduceras till bagateller. Hon träffar dr Westerlund i Storlien. Han konstaterar att hon är "starkt åderförfädd", något som kunde vara orsak till både hennes bronkit och den svindel som hon ibland lider av. Hon har också ett förstorat hjärta och borde hålla sig lugn samt föra diet. Hon bestämmer sig genast för att försöka med dieten och vill försöka "magra 10 kilo, bli som en sylfid och en blyertspenna".

Världskrigets utbrott 1914 väckte ungdomsminnen till liv från dansk-tyska kriget 1864. Nu tog Helena Nyblom lidelsefullt parti mot tyskarna och för fransmännen och det förde med sig att hon såg fransmännen i en ny och heroisk dager. Den katolska förnyelse, som växte fram i Frankrike, tilltalade henne också. Hon såg den personifierad i père Clérissac, som avled på hösten 1914. Till julen 1914 kom en samling berättelser ut, *Djur och människor*. Påfallande är, hur död och grymhet präglar många av dem, kanske en reflex av den krigstid som hon levde i. "Grannarne" handlar om en ugglan och en mus, som bor i samma ek. Det går bra. Musen är ödmjuk och ugglan tolerant. Men det slutar lika fullt med att ugglan äter upp musen och hans fru, som bara var "två små munsbitar som varken tyngde hennes mage eller hennes samvete." Sagan "Från hönsgården" slutar på det gräsliga sättet att hönorna äter upp tuppen. Det är framför allt djurhistorierna som är grymma på detta sätt. Avdelningen om människor har en ljusare och "snällare" klang. En av sagorna i samlingen, "Svanhamnen" hade publicerats tidigare, redan 1908 i *Bland tomtar och troll*. Det är stoff från en folksaga, som Helena Nyblom här tar upp. Det börjar en stilla och vacker sommarkväll. Naturskildringen är tydligt influerad av trakten kring Tyresö slott. Tre svanar landar på stranden, kastar av sig sina svanhamnar och kastar sig i vattnet som tre sköna prinsessor. När de stiger upp, saknas den yngstas svanhamn. Hon letar förgäves. Läsaren får veta att en gammal gumma hittat den och tagit den för att ha till tacks, men det vet prinsessan förstås inget om. Hon vandrar upp till slottet, blir anställd som väverska. Gårdens unge herre blir förälskad i henne och de gifter sig och lever tillsammans i sju år. En dag hittar prinsessan sin svanhamn på stranden (gumman hade haft ut den på vädring), hon tar den på sig, glömmer sina plikter och sin man och flyger bort över vattnet. I folksagan var det mannen som var aktiv, gömde svanhamnen och fick flickan att gifta sig med honom. I Helena Nybloms version är flickan mer aktiv, och det är flickans öde som

intresserar medan mannen är en bifigur. Kvinnan fångas in i äktenskap och plikter men finner sin rätta gestalt, svanhamnen, och frigör sig. Det är en ganska tydlig association till hur en konstnärssjäl fångas in, binds av jordiska bestyr men sedan orkar frigöra sig och flyga i väg, fri under himlen. Tilläggas kan att svanen var en av de mest omtyckta symbolerna under ungdomperioden, symbol exempelvis för skönhet, renhet, ensamhet, frihet för att bara ta ett par exempel. Man kan ju också tänka på H.C.Andersens "Den fula ankungen" som prototypen för sagoberättarnas förkärlek för svanen som symbol. När han blir svan (konstnär) kan han flyga bort från de inskränkta och fördomsfulla. När prinsessan i Helena Nybloms "Svanhamnen" mister sin svanhamn, förlorar hon sin fria tillvaro och blir i stället maka. Hennes konst framträder i stället i de vävar hon skapar på slottet: "Hon satt dagen lång i vävstolen, och hennes arbete där var också av en helt annan art än det, som var känt förut. Hon vävde besynnerliga mönster med främmande blommor och fåglar, och ibland inflätade hon där emellan bokstäver och ord, som ingen kunde läsa". Som den lägsta tjänsteflickan är hon en oförstådd konstnär. Hon kan inte tala människornas språk till en början, och de är t.o.m. litet rädda för henne. Senare blir hon accepterad men får inga nära vänner. Hennes konst kallas "trolltyg och huldrekonster", hon "vävde runor" för att fånga sin man, sägs det. Man skall emellertid lägga märke till att prinsessan själv väljer att gifta sig och att hon ingalunda är olycklig i äktenskapet. "Hon älskade sin man och uppfyllde med iver och glädje alla sina plikter som härskarinna på gården." Och hon har nästan glömt sitt forna liv. Men hon bär på en längtan, som hon inte ens själv förstår riktigt: "Ibland kunde hon dock gripas av en besynnerlig tungsintethet /.../. Det var som om hon sökte någon eller något, som hon längesen förlorat - hon visste själv ej vad." Parallellt med Helena Nybloms eget liv, så som hon beskriver det i memoarer och brev är nästan övertydlig. Hon kom från ett främmande land, slog sig ner och blev fast i ett äktenskap, som hon själv valt att ingå i, hon uppfyllde sina plikter som maka och mor med entusiasm men längtade efter något annat. När prinsessan en dag hittar sin svanhamn på stranden så ligger den där "som en död svan", tom, missbrukad, men inom prinsessan vaknar insikten om ett annat liv: "Med ens stod allt klart för henne. Här hade hon slagit ned, här hade hon blivit fången, och nu hade hon återfått medlet att fritt flyga bort, långt bort till sitt eget, älskade, saknade land". Fångenskapen i skogen står som kontrast mot friheten som havet symboliserar. När svanprinsessan återfår sina vingar och sin flygkraft blir hon sig själv igen, hennes konstnärskap kan utvecklas fritt. Priset för det är äktenskapet. De två går inte att förena i sagan. I Helena Nybloms verklighet var hon dock tvungen att förena dessa båda.

Sommaren 1917 är Helena Nyblom under tio dagar gäst hos prins Eugen på Örgården vid Vättern. Hon skriver till en av sönerna om hur bra hon har det och om hur god prinsen är. "Man känner sig lycklig hos honom. Jag generar mig så mycket mindre för honom än för mina egna barn, ty han är inte alls kritisk, bara glad och snäll, och man kan så utmärkt skoja med honom." De besöker Ellen Key "på ett trist ställe som heter Strand. Lika dystert som här är ljus och glad" men hon vägrar att följa med till Heidenstam på Övralid. "Jag för inte med, ty jag beundrar honom inte alls hvarken som diktare eller som människa." Fröding var den store svenske skalden framför andra för Helena Nyblom. Hon besöker än en gång den jämtländska fjällvärlden, närmare bestämt Åre, och intresserar sig särskilt för ortsbefolkningens liv och levnadsvillkor. Särskilt fäster hon sig vid dem som kämpar med fattigdom och sjukdom.

Men hennes hälsa fortsätter att försämrats och blodproppar är återkommande besvär. Hon framhåller dock i brev att hon känner sig ung invärtes. Det är sant skriver hon, att: "jag har känt ett lefvande källsprång i min själ, som har gjort att lifvet har tyckts mig mycket rikt och härligt, fastän jag *inte* haft lyckliga förhållanden."

Med stigande ålder faller det sig naturligt att göra tillbakablickar. Helena Nyblom skriver sina *Levnadsminnen*, och av den anledningen måste hon gå igenom sin stora brevsamling, vilket väcker många minnen och känslor till liv. Samtidigt har hon en känsla av att inte ha långt kvar men känner sig trots det inte åldrad, tvärtom. "För min del känner jag det som om allt utvidgades, blir större och vackrare ju längre man lefver." Genomgången av breven gör henne också smärtsamt medveten om hur fort en människas livsgärning glöms, utom

de allra störstas. 1917 kom också en sista samling berättelser, *Katten från Siena och andra fantastiska berättelser*, där verklighet och fantasi glider in i varandra på ett sätt som kan påminna om E.T.A. Hofmann.

Sorger drabbade Helena Nyblom under åren närmast efter kriget. Ett barnbarn, Staffan, avled, 18 år gammal, och hennes son Carl Göran, som alltid stått henne särskilt nära, dog plötsligt och oväntat. År 1923 fick hon blodpropp i benet, vilket gjorde henne bunden vid rullstolen resten av livet. Andligen är hon trots det märkligt vital och firar sin 80-årsdag i stor stil. Hon tilldelades medaljen Litteris et artibus, hyllades i tidningarna och uppvaktades i hemmet, bl.a. med en stor insamling. På nyåret 1925 hade prins Eugen en stor retrospektiv utställning, som Helena Nyblom besökte, körd i rullstol av prinsen själv. Han var och förblev den som spred glädje i hennes liv, och under dessa sista år skickade han henne regelbundet blommor eller frukt från Waldemarsudde eller andra läckerheter. När Sigrid Undset givit ut *Kristin Lavransdatter* skrev Helena Nyblom ett långt och berömande brev. Sigrid Undset svarade och berättade, att hon ju läst Helena Nybloms sagor som barn men att hon framför allt var intresserad av sin svenska författarkollega, eftersom hon visste att hon hade konverterat. Sigrid Undset var själv starkt betänkt på att göra detta, bl.a. därför att hon fann den katolska tron vara den enda som tillfredsställde hennes sinne för logik, men hon ville nu ha ett råd av Helena Nyblom, något som hon också fick.

Från sommaren 1924 kan hon inte längre skriva själv utan måste diktera sina brev, och brevskrivningen upphör så småningom helt. Den 9 oktober 1926 avled hon. Jordfästningen ägde rum i Eugeniakyrkan, och nästa dag fördes kistan till Uppsala till familjegraven nära Kyrkogårdsgatan.

Sammanfattningsvis kan man säga om Helena Nyblom att hon levtt ett rikt liv och betytt mycket för många, att hon hade förmågan att njuta av livet, särskilt av naturen, och att hon var omtänksam som få. Det vittnar många översvallande brev om. Hon tålde ingen halvhet. "Livet skulle spela för full orkester, sak samma om det var i dur eller i moll", skriver Gunnel Vallquist. Men trots sin rika begåvning lyckades hon inte till fullo förverkliga sina drömmar. Hon blev aldrig en stor författare utan kände själv att hon misslyckats. Som Gunnel Vallquist skriver med anspelning på några av hennes sagomotiv: "Hon ville vara flickan som dansade förbi alla. Ibland kunde hon kanske se ut att vara det, med sina bländande gåvor och sin suveräna säkerhet. Men verkligheten ville aldrig bli drömmen lik, havets vilda vågor ville inte bära den dansande. Så var det med hennes liv, så var det också med hennes verk: med all sin talang, sin säkra smak, sitt starka och livfulla temperament nådde hon aldrig den storhet hon var så befryndad med. Kransen blev aldrig färdig, de många färgrika blommorna till trots."

© [Elisabeth Stenborg](#)

Gunnel Vallquist: *Helena Nyblom*, i *Svenska Akademiens Minnesteckningar*, Norstedts förlag 1987.

Eva Nordlinder: *Sekelskiftets svenska konstsaga och sagodiktaren Helena Nyblom*, ak.avh., Bonniers Juniorförlag AB 1991.

Yvonne Maria Werner: *Världsvid men främmande. Den katolska kyrkan i Sverige 1873-1929*, Katolska bokförlaget 1996.